

ԼԵՄԻԹԻ ԺՈՂՈՎ.

ԹՈՒՂԹ ԸՐՋԱՐԵՐԱԿԱՆ

Հաւատացելոց ի Բրիտոս Յիսուս ողջոյն —

Մենք՝ Արքեպիսկոպոսունք, մայրաքաղաքաց եպիսկոպոսունք և այլ եպիսկոպոսունք սրբոյ Մաթուղիկէ Եկեղեցւոյ, ըստ ամենայնի Հաղորդակիցք Եկեղեցւոյն Անգլիոյ, Թուով 194, ամենեքին ունենալով վերառնալով թիւն թեմից, կամ եպիսկոպոսական պաշտօն կատարելու օրինաւոր իշխանութիւն, ժողովեալք աշխարհիս այլ և այլ կողմերէ յապարանս Համբէթի, յամի Տեառն մերոյ 1897, ընդ նախագահութեամբ Սրբաղնատուր Տեառն Փրեղրիկոսի, աստուածային նախախնամութեամբ Արքեպիսկոպոսի Բանաբրբրիոյ, Հայրապետի ամենայն Անգլիոյ, և մետրապօլիտի զկնի ընդունելայ մեր Փրկչի մարմնոյ և արեան օրհնեալ խորհուրդն Ուէստմինստըրի Արքայարանին մէջ, և միաբանութեամբ ազօթելոյ վասն առաջնորդութեան սուրբ Հոգւոյն, ի քննութիւն առած ենք այլ և այլ խնդիրներ, որ մեր առաջը զրուեցան յօգուած ժողովրդեան Աստուծոյ և Եկեղեցւոյն զրուութեան յայլ և յայլ կողմանս աշխարհի:

Այս խնդիրներ վերջին ամսոյն մէջ մեր զգուշաւոր և խորին խորհրդակցութեան առարկայ եղած են, թէ ընդհանուր գումարմանց մէջ և թէ այդ խնդիրներ քննելու համար յատկապէս որոշեալ մասնաժողովոց մէջ, և արդ կը յանձնենք հաւատացելոց եղբակցութիւնները յոր հասած ենք: Այս նամակին կըցնեք երկու կարգ զրուութիւններ—մին՝ ժողովոյս պաշտօնական որոշումներ, և միւսն՝ առանձին մասնաժողովոց տեղակազրերն: Ժողովս ինք զինք պատասխանատու կը համարի միայն առաջնոյն համար: Մասնաժողովոց տեղակազրեր միայն այնքան կրնան ժողովոյս միտք ներկայացնել, որքան որ վերստին հաստատուած կամ բացարձակապէս ընդունուած են որոշմանց մէջ: Այսու հանդերձ բարեօրհ համարեցինք այս տեղակազրեր հրատարակել

հաւատալով, որ սոքա խորհրդածութեան բեղմնաւոր առարկայ կարող են լինել:

Կրօններ այն խնդիրներով, որ բարուց և վարուց կը պատկանին, վասն զի Տէրն մեր բարոյական ընթացքը կը համարի իբրեւ փորձ կրօնական կենաց էութեան:

Ժողովարան.

Մեր ժողովրդեան մեծամասնութեան մէջ անժողովութիւնը տակաւին կը շարունակի լինել բարեպաշտութեան ամենամեծ արգելքն: Բազում ընտիր ընկերութիւններ կը մաքառեն նորա դէմ, բայց և այնպէս սղոյս բարեփոխութիւն յառաջ բերելու համար՝ անխոնջ և անփնհեր յարատեւութեան պէտք ունին: Այս դործի մէջ մնայուն արդիւնք յառաջ բերելու էական պայմանը շիշտելու կարեւորութիւն կայ. այսինքն կրօնական ոգւով զործելու է՝ իբրեւ մի մասն քրիստոնէական պարտուց առ Տէրն մեր:

Ողջախոհութիւն.

Կը փափագինք ամենայն ազգութեամբ կրկնել ինչ որ նախընթաց ժողով արաւ ողջախոհութեան մասին, և սորա հետ միասին կը հրատարակենք տեղեկագիրը, զոր այդ ժողով միաձայն ընդունեց: Բաջ գիտենք բոլջախոհութեան մեղաց մահկանացու բնութիւն, այն սոսկալի ոյժը, որով կապած է նա միանգամ անձնատուր եղածներին, և փորձութեան սոսկալի զօրութիւնն: Սորա վրայ ուշադրութիւն դարձնելու պէտքը մեծապէս սաստկացած է, ներկայ այն դժուարութիւններովն, որով նորա արդիւնք եղող ազետալի հիւանդութեանց առաջն առնելու ամեն փորձ ամենուրեք շրջապատեալ է: Մենք կընդունինք այնպիսի հիւանդութեանց առաջն առնելու պարտաւորութիւն, բայց կը խոստովանենք նաեւ, որ այդ նպատակին հասնելու համար գործածած միջոցները դժբաղդաբար կարող են բարոյական աստիճանը ցածացնել և հետեւաբար ի վերջոյ չարիքը բազմացնել՝ զայն արմատախիլ անելու փորձին միջոցին: Մենք համոզուած ենք, որ ամենայն չարեաց

արմատը նոյն մեղքի մէջ փնտռելու է, և ոչինչ կարող է վերջնապէս ներդրածել նորա դէմ որ սկզբէն իսկ չի ուսուցաներ քրիստոնէական այն օրէնք, թէ այդ մեղք մեծ ամօթ է զայն գործողներին, արանց կամ կանանց, և համազուած ենք, որ ամեն քրիստոնեայ կարող է ողջախոհ լինել, եթէ ապաստանելով ի շնորհս Աստուծոյ մարանչի իւր մկրտութեամբն յանձն առած մարան:

Արեւելեան աստուծոյ խնայողութեան.

Ամուսնութիւնը վեհ ու սուրբ պահելն է ընկերային ողջախոհութեան միակ ճանապարհն, որով և ընտանեկան յարկի ապահովութիւն ու սրբութիւն: Նորա նուիրական երաշխաւորութեան և պարտուց հիմն է հրաման Տեառն մերոյ. «վասն այսորիկ զոր Աստուած զուգեաց, մարդ մի մեկնեսցէ»: Կարի իմն կըզգուշացնենք ընդդէմ այն թեւեւամտութեան, որով մարդիկ յաճախ ամուսնական կենսատե ուխտը կառնուն, ընդդէմ այն թուլութեան, որով այն սուրբ աստիճանի մէջ մտնողներ նորա պարտաւորութիւններ կը նկատեն և ընդդէմ յաճախութեան և զիւրութեան, որով այս ամենէն նուիրական կարգը դատարանաց մէջ կը լուծուի: Զիարդ և իցէ, այս առարկայի լիութիւն քննութիւնը անկարելի եղած է այս առթիւ կատարել:

Արեւելեան աստուծոյ խնայողութեան.

Ներկայ ժամանակի արհեստաւորութեան խնդիրներ երկու հայեացքով յառաջ կը գան, մին՝ արդարութիւն ի մէջ առն և առն, և միւս՝ համակրութիւն ընդ մարդկային կարեաց: Շատ դասակարգութեանց ներկայ գրութիւնը անարդար է արհեստաւորի համար և չափազանց նպաստաւոր գործատիրոջ համար: Բնականաբար կարելի չէ, որ մի այսպիսի խնդրոյ մանրամասնութեանց մէջ մտնենք, բայց մի և նոյն ժամանակ մեր պարտաւորութիւն կը համարեմք շեշտել մարդկային եղբայրութեան սկզբունքը և ստիպել, որ այս սկզբունք ի գործ դրուի որ և է մի օրինակ արհեստի մը հետ առնչութիւն ունեցող բոլոր անձանց ամեն յարաբերութեանց մէջ:

Եղբայրութեան այս օրինաց հնազանդութիւն կարող է ի վերջոյ ամենայն հաւանականութեամբ ներկայ գրութեան շարեաց մեծ մասն արգելել:

Արհեստաւորութեան խնդրոյ այս հայեացքի նկատմամբ խոհեմ և օգտակար խորհուրդներ կը դնուին տեղակալորոյն մէջ:

Այս խնդրոյ միւս հայեացքը կը վերաբերի հասարակութեան այն զաստիարգութեանց, զոր Տէրն մեր առաւել քան զամենեւին կը յանձնէր ի խնամս սիրոյ աշակերտաց իւրոց, այսինքն, աղքատաց: Անուրանալի է, որ Նոր Կտակարանի մէջ աղքատութիւնն ընդունելու արգելք չի համարուիր, այլ ընդ հակառակն հարուստներն են, որոց կազմարարութի թէ նոքա մեծամեծ դժուարութեանց պիտի հանդիպին Երկնից Արքայութիւն մտնելու համար: Այնու ամենայնիւ աղքատներն ևս ունին փորձութիւններ, յորոց հարուստներն համեմատաբար զերծ են: Օգնել այնպիսի փորձութեանց միջոցին և այն նեղութիւնները պակսեցնել՝ քրիստոնէի առանձին պարտաւորութեանց մին է: Այն բոլոր պարտաւորութիւններէն, զոր Տէրն մեր զրած է մեր վերայ, ոչ մին աւելի բարի է քան զայս, բայց միջոցաւ ամենէն անհրաժեշտներէն մին է, նաեւ ամենէն դժուարիններէն մին է: Յայտնի է, որ մնայուն բարեօրոյն մը չի կարելի յառաջ բերել նոյա համար, որք առօրեայ ապրուստի պայքարն կարի ծանր կը գաննէ, մինչև սոքա անձամբ չը մասնակցեն այդ գործին: Բայց նոյա կենաց անպաղար փորձութիւնն է՝ իւրեանց վրայէն բեռը ձգել և ուրիշներէ օգնութիւն յուսալ առանց իւրեանց կողմէ աշխատելու: Շատեր, թերեւս մեծամասնութիւն, այս փորձութեան վերէն, և իւրեանց ջանասեր աշխատութեան վատահոլութեամբը արի կենքը կը վարեն: Այլ շատեր կընկղմին փորձի միջոցին և կը յուսահատին: Նոքա բարուց և վարուց պէտք ունին, նոքա ներշնչման պէտք ունին, իւրեանց յոյս վերահաստատելու պէտք ունին, նոքա պէտք է վատահանան իւրեանց կարողութեանց վրայ հաւատալով, որ կարող են Աստուծոյ օգնութեամբ բարձրագոյն սկզբունքներով ապրիլ: Երբ որ այս դասակարգի մարդիկ իւրեանց պարտաւորութիւնները ի վերջոյ ամենայն հաւանականութեամբ ներկայ գրութեան շարեաց մեծ մասն արգելել:

տերազմն անձամբ կը մղեն ընդդէմ իւրեանց տկարութեան, յայնժամ կարելի կը լինի նոցա օգնել խոհական համակրանօք և մտերմական օգնութեամբ: Բաց աստի կան նաև ոչ սակաւք, որք բռնուած են նեղութեան իրր անդիմադրելի հոսանքի մը մէջ, յորմէ չեն կրնար ճողոպրիլ: Այսպէս են նոքա, որք գործ չեն կրնար գտնել թէև յաճախ կը բաղձան գտնել: Այսպէսներին օգնելու դժուարութիւն քաջ յայտնի է և կարի զգուշաւոր ուսումնասիրութեան պէտք ունի: Եւ ի վերջոյ շատեր կան, որք մարմնապէս անկարող են խնդիրներին պահպանել երբեմն ի ծնէ տկար լինելու, երբեմն պատահարի կամ հիւանդութեան պատճառաւ, երբեմն, որ ամենէն աւելին է, ի ծերութենէ: Բրիտանական սկըզբունք ներշնչել հաւատացելոց բազմութեան, նոցա վրայ պարտք դնել ոչ թէ միայն պատրաստ լինել տալ և յօժար ի հաղորդել, այլ նաև իւրեանց ժամանակի նեղութիւն, խորին մտածմունք նուիրել՝ ստուգելու համար ամենալաւ միջոցն իւրաքանչիւր աղքատի առանձին պէտքերը հոգալու, այս ամենը այն գործն է, զոր մեր վարդապետն մեզ կը տայ: Մենք ջերմապէս կը յանձնարարենք ամենայն քրիստոնեայ ժողովրդեան մեր մասնաժողովոյ տեղակազիրն այս մասին:

Միջազգային Իրաւարարութիւն.

Ոչինչ կարող է հասարակաց աշխատութիւնը այնպէս զարգացնել և հետեւաբար ժողովրդոց մէջ իրական հանգստութիւն յառաջ բերել, որպէս խաղաղութեան պահպանութիւն աշխարհիս ազգաց մէջ: Բաց աստի և ի վեր քան զնիւթական հանգստութեան խընդիր խաղաղութեան արժէքն ըստ ինքեան կը կենայ իրրև մեծ յատկանիշ արքայութեան Տեառն մերոյ, այն բառն, որ աւետեց նորա մուտքն յաշխարհ և այն ածական, որ յատկապէս զնա կորոշէ բոլոր երկրաւոր իշխաններէ: Տարակոյս չկայ, որ քրիստոնէական եկեղեցւոյ ազդեցութիւն կարող է շատ աւելի գործել այն մասին քան թէ որ և է ուրիշ ազդեցութիւն: Առանց ուրանալու, որ արդար կոիւններ կան, որոց կրկնումն մենք չենք կա-

րող արգելել, բայց և այնպէս համոզուած ենք, որ ազգաց վեճերը լուծելու ուրիշ և լաւագոյն միջոցներ կան քան զպատերազմ:

Պատերազմը մի սոսկալի չարիք է, որոյ հետեանքն իրմէ աւելի չար է: Իրաւարարութիւն ի տեղի պատերազմի վիճող ազգաց պատիւը կը փրկէ և միանգամայն յառաջ եկած խնդիրներ կատարելութեամբ կը լուծէ: Պատերազմը կը զագանայնէ որքան որ և ամենագեղեցիկ հերոսութեան առիթ ևս կընծայէ: Իրաւարարութեան զօհացուցիչ արդիւնքն այն է, որ կիրքեր կը զսպէ և արդարութիւն կը խնդրէ: Բրիտանոսի Եկեղեցին չի կարող որ և է երկրայութիւն ունենալ թէ այս երկու եղանակներէն, որ ամեն գործ դնելու է ազգաց վեճեր որոշելու համար:

Բարոյական խնդիրներէ անցնենք հիմա եկեղեցական խնդիրներին, և նախ այնպիսիներին՝ որք կրնան կոչուիլ ներքին:

Կաթոլիկոսութիւն և Անգլիկոսութիւն.

Համբէթի ժողովոյ իւրաքանչիւր գումարումն առաւել ևս կարմատացնէ միութեան այն զգացումն, որ առաջին գումարումն յառաջ բերաւ և այժմ նորա խորհրդակցութեանց աճուն արժէք կը տայ: Մեր մէջ կարծեաց տարբերութիւն կայ, բայց մէկ մարմնոյ պատկանելու զգացումն, որով մէկ Վարդապետի կը հպատակինք, մէկ մեծ նպատակի կը հետեանք, կը զօրանայ իւրաքանչիւր անգամ, երբ կըգումարուինք: Որպէս զի պահպանենք և առաւել ևս զարգացնենք այս միութեան զգացումն, կը փափազինք նախ կանոնաւոր ու յարատեւ հաղորդակցութիւն հաստատել Անգլիական եկեղեցւոյ բոլոր ծիւղերի մէջ. վասն զի կենդանի միութեան միակ հաստատուն հիմն է՝ զիրար փոխադարձաբար ծանաչել: Առ այս իրրև մէկ միջոց կը խորհինք մի կեդրոնական խորհրդատու մարմին կազմել՝ տեղեկութիւն ու խորհուրդ տալու համար: Այս մարմին պէտք է հետզհետէ ընդհանուր ընդունելութիւն վաստակի միայն իւր ներքին արժանեօքն և այն ծառայութիւններով, զոր նա կարենայ մատուցանել եկեղեցւոյ գործառնութեանց: Նա կ'ունենայ ոչ այլ ինչ, բայց

եթէ բարոյական իշխանութիւն, որ պիտի զարգանայ իւր գործողութենէն: Մենք թողած ենք նորա կազմութիւնը Քանտերբրիոյ արքեպիսկոպոսի ձեռքը, որ արդէն յաճախ կը կոչուի նոյն պարտաւորութիւնները կատարելու զորս պիտի յանձնուի այդ մարմինը:

Այս կէտէն աւելի յառաջ գնալն խոհեմութիւն չենք դատած: Մի և նոյն ժամանակ կողմէնք քաջալերել մեծ վիճակաց բնական և ինքնաբոլի կազմութիւն, որպէս զի որ և է մի եպիսկոպոս միայնակ չմնայ. և մենք ցանկալի կը համարենք որ, ըստ Արեւմտեան եկեղեցւոյ հնաւանդ սովորութեան, այսպիսի մեծ վիճակաց մետրապոլիտներն Արքեպիսկոպոսունք կոչուին, յանձնարարելով միանգամայն, որ այսպիսի տիտղոսներ չառնուին, առանց մեր եկեղեցւոյ միւս եպիսկոպոսաց խորհրդակցութեան, որպէս զի ընդհանուր ընդունելութիւն զանն: Բարեւք կը համարենք բոլոր վիճակային գործողութիւնք առաւել ևս կեդրոնացնելու համար՝ որ իւրաքանչիւր եպիսկոպոս իւր օժման ժամանակ կանոնական հնազանդութիւն ուխտէ առ իւր մետրապոլիտն. նաև ամեն եպիսկոպոս, որ Թագուհւոյ հրովարտակաւ Անգլիոյ մէջ կ'օծուի օտար երկրի մէջ պաշտօն վարելու համար հանդիսապէս խոստանայ մատուցանել Քանտերբրիոյ Արքեպիսկոպոսին պարտաւարտաճ պատիւ և յարգանք. և յարգել ու պահպանել Անգլիական եկեղեցւոյ և սորա հետ հաղորդակից եղող բոլոր եկեղեցեաց հոգեւոր իրաւունքներ և առանձնաշնորհումներ:

Կրօնական Դատարաններ.

Կրօնական միաբանութեանց մասին չպիտի կարենանք առ այժմ՝ որ և է վերջնական զօրութիւն ունեցող խորհուրդ տալ:

Մենք կը հաւատանք, որ այսպիսի հաստատութիւններ կարող են կարեւոր ծառայութիւններ մատուցանել եկեղեցւոյն և արդէն իսկ մատուցած են: Ըստ մեր կարծեաց աւելի կարգադրութեան պէտք ունին, եթէ նոքա եկեղեցւոյ հետ կատարեալ համերաշխութեամբ գործակից պիտի լինին: Թէ այդ կարգադրութիւն ինչ կերպարանք պիտի առնէ,

աւելի խորհրդածութեան պէտք կայ: Առ այժմ մենք մեր խորին զգացումն յայտնել կուզենք մասնաւոր խնամոց յանձնարարելով, որ ոչ ոք ըստանձնէ միաբանական կենաց պարտաւորութիւններ առանց զգալու, որքան որ մարդկային դատողութիւն կարէ ստուգել, ճշմարիտ կոչումն յԱստուծոյ: Թէ Աստուած կոչէ որ այս ինչ անձն ապրի այս ինչ սահմանադրութեան ներքոյ՝ առաջին հարցումն է, որ պիտի որոշուի այն անձին կողմանէ, որ կը խնդրի մտնել մի միաբանութեան մէջ որպէս և միաբանութեան վարչութեան կողմանէ, որ զնա կընդունի: Մենք խնդրուած ենք մասնաժողովէն, որ շարունակէ իւր աշխատութիւններ, և կը յանձնարարենք նորա տեղակազիր եկեղեցւոյ ուշադրութեան:

Քննական Խորհուրդ Իրոց.

Անցնինք հիմա ի քննութիւն ինչ որ մեր բոլոր վարդապետութեան չափ ու կշիռը կը համարուին, այն է սուրբ Դիրք և Մատեան հասարակաց աղօթից: Սուրբ Դրոց քննական ուսումնասիրութիւն կարող զիտնականներէ յոյժ կարեւոր է՝ եկեղեցւոյ մէջ ողջամիտ հաւատ պահպանելու համար: Այն հաւատն արդէն ծանր վտանգի ներքոյ համարելու է, որ կը մերժէ ձեռքը հասած ս. Դրոց իշխանութեան կամ վաւերականութեան դէմ՝ յարուցած խնդիրներէ հանդէպն ելնել: Այսպիսի մերժումն ցաւալի կասկած կը յարուցանէ շատերի մը տաց մէջ, որոց մենք ուսուցանելու պաշտօն ունինք, և կը տկարացնէ նոյն իսկ մեր համոզման զօրութիւն ի մասին այն ճշմարտութեան թէ Աստուած յայտնած է մեզ զայն: Մի հաւատ, որ միշտ կամ յաճախ պատած է ծածուկ երկիւղով մը թէ չպիտի հետազօտենք, որպէս զի մի գուցէ մեր հետազօտութիւնը մեր հաւատալեաց հակառակ արդեան յանդիս արդէն վարակեալ է մի հիւանդութեամբ, որ կարէ զայն շուտով փճացնել: Բայց ամեն հետազօտութիւն հակառակ վրտանդի ևս ենթակայ է բայց եթէ պաշտպանուի ընդ հովանեաւ երկիւղածութեան, վրտահաւթեան և համբերութեան:

Ծշմարիտ է որ զէպքեր պատահած են

ուր հետազոտութիւնը երկմտութեան և ի վերջոյ անհաւատութեան մղած է: Բայց ամենէն լաւ ապահովութիւն ընդդէմ այս վրտանգին է այն խորին բարեկաշտութիւն, որ կատարեալ հաւատոյ անբաժան ընկերն է: Բրիտոնեական հաւատոյ կեդրոնական առարկայն լինելու է միշտ ինքն Տէրն Երեսն Բրիտոս:

Փորձը զոր ս. Պօղոս կառաջարկի ս. Հոգին ընդունած լինելու համար՝ այն է որ կարողանանք ասել՝ Երեսն է Տէրն: Եթէ մի մարդ կարող է ըսել ի բոլոր սրտէ թէ Երեսն է Տէրն, նա կեցած է մի վիմի վրայ, զոր ոչինչ կարէ սասանեցնել: Եթէ այս համոզման լոյսովը կարգանք Աստուածաշունչն՝ սկսեալ ի պատկեր Աստուծոյ ստեղծեալ մարդէն և տակաւ առ տակաւ բարձրանալով յայտնութեան պայծառութեամբ մինչև անդ, երբ Աստուած կառնու կերպարան մարդոյ, և ծայրէ ի ծայր ամեն էջի վրայ ի հանդէս բերելով Աստուածային ներկայութիւնն, որ կը ներշնչէ ամեն ասացուած, նա չի դադարիր իւր իշխանութիւն ազդելու մարդկան հոգեոց վերայ մինչև Տէրն վերստին գայ: Որ և է քննական ուսումնասիրութիւն չի կարող այս իշխանութեան վրայ օ և է կերպիւ ազդել: Մասնաժողովոյն տեղեկազիրն, ըստ մեր կարծեաց, չափաւորութեամբ և իմաստութեամբ կը քննէ այս խնդիր, և կարծենք ամեն քրիստոնեայ զգուշաւոր նկատողութեան արժանի է:

Մաքեան հասարակաց ողջեւից.

Հասարակաց աղօթից մատեան, զկնի Աստուածաշունչ զրոյ, Անդրկական եկեղեցւոյ վարդապետութեան պաշտօնական սահմանն է: Հաւատոյ մեծ վարդապետութիւնք նորա մէջ պարզ կերպիւ և հաւասար կշռով բացատրուած են: Կարի վտանգաւոր կը համարենք նորա վարդապետութեան դպչելն՝ նորա ըմբռնումն մասնաւորելու փորձով կամ նորա աւանդութեան կշիռը խանգարելով:

Մենք չենք խօսիր որ և է յապաւման կամ փոփոխութեան նկատմամբ, որոյ գործ-

նական արդիւնքը կրնայ լինել՝ հաւատամքի մէկ կարեւոր յօդուածի ջնջումն, որ ոչ թէ միայն վտանգաւոր նկատելու է այլ և նոյն իսկ ուրացութիւն հաւատոյ պիտի համարուի: Այնու ամենայնիւ կընդունինք, որ ոչ մի զիրք կրնայ պարունակել ամեն տեղային հանգամանաց տարբերութեան յարմար պաշտամանց կարգ: Ուստի պարտք կը համարենք այս տեղ հաստատել, որ իւրաքանչիւր եպիսկոպոս իւր վիճակի մէջ իրաւունք ունի հրատարակելու կամ վաւերացնելու այնպիսի պատահական կարգ ու աղօթք, որովք նա կը հաւատայ թէ Աստուծոյ գործը յառաջ պիտի երթայ կամ հաւատացեալք այնու աւելի օգտակար կերպիւ պիտի կարենան խրեանց հոգեւոր պարտաւորութիւններ կատարել, իսկ Մատենի աղօթքներն ևս գործածէ իւր ժողովրդեան այլ և այլ պիտոյից համար: Սակայն մեր կարծիքն է որ այս իրաւունք պէտք է միշտ արքեպիսկոպոսական կամ ուրիշ օրինաւոր իշխանութեան հրամանի ստորագրաւ համարուի, և մեծ զգուշութիւն պէտք է որ այսպիսի յաւելուածներ և յարմարումներ ընդհանուր Մատենի ոգոյն և պարունակութեան կատարելապէս համաձայնին: Մեր հոգեւորականներէն շատեր, մասնաւորապէս Անդրիոյ մեծ քաղաքաց մէջ, տարակոյսներ կը յայտնեն թէ արդեօք կենաց ներկայ պորագայից ներքոյ մանաւանդ երբ ժողովրդոց բազմութիւն անդադար տեղէ տեղ կը շարժի մանուկները մկրտել արժան է, քանի որ նոցա արժանաւայել կրթութեան համար շատ քիչ երաշխաւորութիւն կայ: Կուզենք այսու ամենայնիւ փութով յորդորել մեր հոգեւորականներին է որ ամեն հնարք ի գործ դնեն մանուկներին քրիստոնեական կրթութիւն տալու համար: Բայց և միանգամայն մկրտութիւնը յետաձգելու չէ, ի բաց առեալ ծանր և արտաքոյ կարգի դժուարութեան պարագայից: Սակաւաւա՞՞՞ կը համարենք նոքա, որ իւրեանց մկրտութեան ժամանակ ապաշխարութեան հաւատոյ և հնազանդութեան խոստում ուխտած չեն, ուխտեն զայն կամ առանձնապէս կամ հրապարակու, երբ որ նոքա մեր հոգեւորականաց կողմանէ, եպիսկոպոսի մօտ կը բերուին զրոյշմունքու համար: Այլ և այլ տե-

զեր դժուարութիւններ յառաջ եկած լինելով հիւանդաց սուրբ Հաղորդութիւն տալու մասին կառաջարկենք որ այդպիսի դժուարութեանց լուծումն իւրաքանչիւր վիճակի եպիսկոպոսի ձեռքը մնայ, որ նա հասարակաց աղօթից Մատենի Յառաջարանի մէջ տրուած հրահանգաց (Յաղագս պաշտամանց եկեղեցւոյ) զարժանն գործէ:

Դպրոցաց ԺԷԸ Գործածութեան Ընթերցանութեան Դրութիւն.

Կարևոր կը համարենք ուշադրութիւն դարձնել դպրոցական ընթերցարաններէ մէջ պարունակեալ թիւրիմացութիւն յառաջ բերող զիտողութիւններին ի մասին եկեղեցական պատմութեան և յանձնարարել որ նոքա, որոց վրայ այս մասին պատասխանատուութիւն կայ, փոյթ տանեն յետ այսու աւելի անաչառ և արդար ոգով աւանդել այս կարևոր առարկայն:

Բազմալեւոյն աստուածաբանութեան ուսման.

Ընդհանուր գանգատներ կը լսենք թէ Մեծին Բրիտանիոյ գաղթականութեանց և հպատակ երկրաց մէջ աստուածաբանութիւն ուսանելու համար պէտք եղածին չափ զիւրութիւններ չեն ընծայուիր այնպէս որ աստուածաբանական զիտութեանց մէջ յառաջադիմութիւն հաղիւ թէ զգալի է: Մի ծանրը պակասութիւն է եկեղեցւոյ գործառնութեանց մէջ, եթէ սա չի կարող աստուածաբանական խնդրոց հմուտ անձինք արտադրել:

Այսպիսի խնդրոց սխալ ըմբռնումն կարելի չի ըլլաւ առիթ տալ ինչպէս բազմիցս առիթ տուած է, վտանգաւոր մղորդութեանց թէ վարդապետութեան և թէ վարուց մէջ, և առարկայի անզիտութիւնը զեկեղեցին անպաշտպան կը թողու հանդէպ բազում հարուածոց: Եկեղեցին չի կարող իւր բոլոր պարտաւորութիւններ անթերի կատարել առանց իւր կղերի մէջ զխանական մարդիկ ունենալու և այս կանոն մասնաւորապէս կը վերաբերի մեր եկեղեցւոյն, որոյ բոլոր վարդապետութիւն-

ներ սուրբ Դրոց և հնութեան վերայ հաստատուած են: Աստուածաշունչն է մեծ միջոցն, զոր Աստուած նախապատրաստել է մարդկային ազգի խիղճը կրթելու համար, և Աստուածաշունչը մեկնելու համար, զինի նոյն իսկ Աստուածաշնչի նախկին եկեղեցւոյ զբուռածոց և ընթացից ուսումնասիրութիւն անհրաժեշտ կարևորութիւն ունի: Մենք չենք կարող այդ գործիքներ ազգութեամբ գործածել, մինչև զանոնք լաւ չուսումնասիրենք:

Սորա համար առանձին իմն կը յանձնարարենք ամենայն քրիստոնեայ ժողովրդոց և մանաւանդ այնոցիկ, որք առեւտուրով կամ այլ եղանակաւ կապուած են մեր գաղթականութեանց հետ, որ իւրեանց պարաք համարեն օգնել դպրոցաց և մրցանակներ հաստատել յօգուտ և ի քաջալերութիւն գաղթական ուսանողաց աստուածաբանութեան, և կը յանձնենք եկեղեցւոյ զգուշաւոր խորհրդածութեան թէ ինչ միջոցներով քաջալերելու ենք աստուածաբանութեան հետամուտ եղողներին, մի վստահելի իշխանութիւն հաստատելով որ կարողանայ աստիճաններ պարգեւել նոցա, որք աստուածաբանական զիտութեանց մէջ յառաջագէտ հանդիսանան:

Եկեղեցւոյ պարտաւորութիւնն աստուածաբանութեան.

Բիշ ի վերև մենք խօսեցինք եկեղեցւոյ առ գաղթականութիւններն ունեցած պարտաւորութեանց միոյն վերայ, ուրիշներ ևս կան, որ ոչ նուազ կարևոր են: Պէտք է մեղջանալ հոգևոր կենաց կարի ազատ և լիութի հաղորդակցութիւն պահել ապա հայրենեաց զանուոյ եկեղեցւոյն և գաղթականութեանց միջև, մասնաւորապէս ի մէջ հոգևորականաց:

Գաղթականութեանց համար լաւ պատրաստուած ամեն հոգևորական հայրենեաց մէջ ծառայելու յարմարութիւն չունի, ոչ ևս հայրենեաց մէջ աշխատելու ամեն յատկութիւն ունեցող հոգևորականը կարող է օգտակարութեամբ գործել գաղթականութեանց մէջ: Այս պարագայն մասամբ իմն արգելք կը լինի երկոցունց կարգի հոգևորականաց փոխանակու-

թեան Այս հարկաւոր զգուշութիւն աչքի առաջ ունենալէն յետոյ եկեղեցւոյ համար շատ լաւ է, որ մարդիկ երբեմն մէկ պաշտօնէ տեղափոխուին ի միւս պաշտօն և օրինաւոր կարգադրութեան ներքոյ այս փոխանակութիւն զժուարին լինելու չէ:

Դադթականութեանց այս պահանջի վերայ պիտի աւելցնենք նոցա մի քանիսի համար նիւթական նպատի շարունակութեան և եթէ հնարէ յաւելման պահանջն:

Դադթական եկեղեցեաց շատեր տակաւին չեն կարող անկախ կանգնել: Բարձրագոյն և միջնակարգ դպրոցաց որպէս և վիճակային այլ և այլ ծախքեր: Թէպէտ և պիտի ստիպուենք ի վերջոյ բոլորովին զաղբիցնել ստիպան առայժմ՝ պիտի շարունակուեն թէ չենք ուղեր մեր այսքան տարուայ աշխատութիւն առ ի չդոյէ դրամի՝ ոչնչանայ տեսնել: Դադթականք մեր արեւակիցք են և մենք չենք կարող թոյլ տալ որ նոքա օտարանան իւրեանց նախահարց եկեղեցիէն: Այս պահանջ գեա պիտի անշուշտ շատանայ մեր վերայ: Աստուած օրըստօրէ հեթանոսաց աշխարհը մանկելու նորանոր դռներ կը բանայ մեր առջև և մենք պիտի այդ դռներէն ներս մտնենք և միանգամայն զոր ինչ արգէն կը գործենք՝ պիտի շարունակենք գործել: Եթէ կուզենք մեր Փրկչի կոչման հաւատարիմ գտնուիլ: Դարձեալ մեր պարտքն է և ժամանակ մը պիտի շարունակի լինել մեր պարտք: անել ինչ որ կարող ենք՝ գաղթական ծանապարհորդաց քրիստոնէական խնամք տանելու համար յանձնարարական նամակներ տալով նոցա՝ ուղղեալ այնպիսի անձանց որ նոցա հողերու օգտի համար պիտի փոյթ տանին: Եւ հասկ յետոյ անհրաժեշտ պարտք մի է ամեն կերպով օգնել գաղթականութեանց մէջ գտնուող եպիսկոպոսաց և քահանայից որ բնիկ ցեղերը պաշտպանուին ընդդէմ ֆեոսակար աղբիցութեանց: մասնաւորապէս ընդդէմ այն չարեաց որ ոգելից ըմպելեաց և թմրացուցիչ դեղերի առևտուրը յառաջ կը բերէ:

Մեր պարտաւորութիւնք առ գաղթականութիւնս յամենայն հոգեւոր իւր արդարեւ ծանր են: Բայց մարդկային ազգը աւետարանելու մեծ պաշտօնը մեծաւ մասամբ մեզ

յանձնուած է և մենք չենք կարող այդ բեռը բառնալէն քաշուիլ:

Այժմ՝ կանցնենք Անգլիական եկեղեցւոյ ներքինէն յարտաքինն:

Միտման եկեղեցւոյ.

Եկեղեցւոյ միութեան մասին մեր մասնաժողովը չէ կարողացեր որ և է որոշումներ առաջարկել որով մենք կարենայինք անմիջական դործողութեան սկսիլ: Մասնախումբ մը հաստատուած է որ թղթակցութիւն բանայ Արևելեան եկեղեցեաց հետ՝ աւելի պարզ հասկացողութիւն և աւելի մերձաւոր յարաբերութիւն հաստատելու համար ընդ նոսա:

Քանտրբրիոյ Արքեպիսկոպոսէն խնդրուած է մասնախումբեր նշանակել հետազօտելու համար Միտման եկեղեցւոյ կոչուած կրօնական հասարակութեան և Սքանդինաւիոյ եկեղեցւոյ հետ որոց երկոցունց հետ կը փափաղենք ըստ կարի մտերմական յարաբերութիւններ մշակել: Կը յանձնարարենք նաեւ որ յարմար պատահութեամբ քարոզուի թէ Աստուծոյ կամքն է որ բոլոր քրիստոնեայք տեսանելի կերպիւ միացած լինին, ինչպէս բացօթյա կերպիւ յայտնուած է մեզ: Մենք կը յանձնարարենք որ եպիսկոպոսաց մասնախումբեր հաստատուին ամենուրեք միութեամբ ազօթելու առիթներ գտնել կամ ստեղծել և փոխադարձ խորհրդածութիւններ հաստատել այլ և այլ քրիստոնեայ հասարակութեանց ներկայացուցիչների հետ և խրատ տալ ուր խրատ կը խնդրուի: Այս մասնախումբեր տեղեկագրելու են յաջորդ Լամբէթեան ժողովոյն իւրեանց արդիւնք այս մասին:

Բարեխորհման շարժումներ մեր եկեղեցիէն դուրս:

Ջերմ համակրանք կը գնահատենք այն ջանքերը որք զօրծ կը դրուին Հռովմայ գահի յափշտակեալ իշխանութիւնէն ազատուելու համար: որպէս և մեք երեք դար յառաջ մեր ազատութիւն վերստին ձեռք բերինք: Մենք

լաւ դիտենք որ այսպիսի շարժումներ կարող են երբեմն ոչ թէ միայն հոսովկական հնազանդութենէն հեռացնել, այլ նաեւ կաթողիկէ եկեղեցիէն իսկ զոհելով ս. Խորհրդոց վարդապետութիւն կամ մինչեւ իսկ հանգանակի մենք իրաւունք չունինք նախատեսելու թէ մարդիկ պիտի սխալին մինչեւ որ չըսկեն իրապէս սխալ զործել, և մենք բաւական վստահութիւն կըզգանք երբ կը յայտնենք մեր ջերմ փափագը՝ բարեկամական յարաբերութիւններ հաստատելու համար Գերմանիոյ Հին կաթողիկ հասարակութեան հետ, Զուիցերիոյ Բրիտանեայ կաթողիկ եկեղեցւոյն հետ և Աւստրիոյ Հին կաթողիկաց հետ, յուսալից հետաքրքրութեամբ կը դիտենք նաեւ Մէքսիկոյի ինքնուրոյն եկեղեցի հաստատելու ջանքն և այն աշխատութիւններ որ դեռ կը կատարուին Բրազիլիոյ մէջ։ Նոյնպէս կը յայտնենք մեր համակրանք այն արի և երկիւղած մարդոց հետ (եթէ ներուի մեզ 1887-ի ժողովոյն բառերը գործածել) որք Գաղիոյ, Ռոսիոյ, Սպանիոյ և Փորթուգալի մէջ ստիպուեցան ազատել զինքեանս՝ հաղորդակցութեան ապօրինի պայմանաց լուծէն զոր հռովմայ եկեղեցին կը դնէր նոցա վերայ։

Այսպիսի մտաւորական շարժումները.

ի վերջոյ կը գտնէ արտաքին առաքելութեանց խնդրոյն, այն գործին, որմեր ներկայ ժամանակի պարտաւորութեանց ամենէն առաջին կարգը կը բռնէ։

Մենք առանձին պատճառ ունինք առ Աստուած գոհութիւն մատուցանելու, որ մեր ամբողջ եկեղեցւոյ մէջ արթնցած և զօրացած է քրիստոնէութեան այս նախնական գործի սէրն, զոր Տէրն մեր յատկապէս յանձնեց իւր եկեղեցւոյն։ Կարող ենք ասել, որ դարերով կը ննջէինք։ Այդ պարտաւորութիւն բոլորովին մոռացուած չէր, այլ միայն անհատներ և ընկերութիւններ հետամուտ էին—մեր եկեղեցին իւր ընդհանրութեամբ մասնակցած չէր։ Հասարակաց աղօթից մատենանը շատ քիչ աղօթքներ կը պարունակէ առաքելական գործի յարմար։

Նրեւի մեր այն նախկին վարիչներ և առաջնորդներ, որք այդ զիրքը կաղմեցին՝ հազիւ թէ խորհեցան, որ այդ առարկայն Բրիտանոսի անուն կրող ամեն անձի մտաց մէջ լինելու է անդադար, և թէ ոչ մի հասարակ պաշտամունք կատարեալ համարելու է, որ չի մաղթեր ի միջի այլոց նաեւ Աւետարանի տարածումն։ Մենք հիմա կըսկսենք, թէպէտ միայն կըսկսենք տեսնել թէ մեր Տէրն մեզմէ ինչ կը պահանջէ։ Սա ամբողջ աշխարհքը կը բանայ մեր առջև և մինչդեռ նա ճանապարհ կը բանայ, կը բանայ նաեւ մեր աչքեր որպէս զի զայն տեսնենք և իւր հրաւիրող ձեռքը տեսնենք։

Նորա Աւետարան ամենայն աշխարհի քարոզելու միջոցին մէկ մեծ կրօնական ժողովրդեան կը հանդիպենք, որ ճշմարտութիւնը մասամբ այլ ոչ թէ իւր լրութեամբն ընդունած է, այն է հրէից ժողովուրդ. մի ուրիշի կը հանդիպենք, որ ճշմարտութեան հատուկորեն ունի բազմախոսուն աստուածութեանց մէջ, այն է մահմեդականութիւն, նոյնպէս կը հանդիպենք այլ և այլ ցեղերի, որոց ժառանգական դաւանութիւններ աստիճանաբար կը հասնէին մինչև ամենաստորին անասնապաշտութեան։

Այսպիսեաց հետ բանակցելու միջոցին ամենեւին սխալ քայլ չպիտի արած լինինք, եթէ ընդունինք ինչ որ նոցա կրօնից մէջ բարի է։ Սակայն զգուշանալ պարտ է որպէս զի մի գուցէ այդ բարին այն աստիճանի չափազանցուի, որ մեզ կարծել տայ իւր թէ քարոզ լինի այդ կրօնից միոյն բարեփոխեալ տեսակն որ և է կերպիւ Աւետարանի տեղը բռնել։

Աւետարանն ոչ թէ միայն վեհագոյն բարոյականութեան յայտնութիւնն է, նա կը յայտնէ նաեւ Աստուծոյ հրաշալի սէրն որ ի Բրիտանոս և կը պարունակէ նաեւ նորա պարգեւեալ շնորհաց խոստումն, որով և եթ կարելի է մարդոց համար վեհագոյն բարոյական կեանք վարել, և առանց այդ շնորհաց խոստման ամենեւին Աւետարան չէր կարող լինել։

Հրեայք մեր ուշադրութեան արժանի են առաւել քան զոր մինչ ցարդ ընդունած են։ Հրեաները դարձնելու գործի դժուարութիւններ մեծ են. բայց ամենամեծ դժուարութիւնը

կը բղիւի այն պարագայէն, որ քրիստոնեայք անտարբերութեամբ կը նային զանոնք ի Բրիտոս բերելու պարտաւորութեան վերայ: Սոքա ազգակիցք են Տեառն մերոյ, որ հրամայեաց նախ նոցա քարոզել զԱւետարանն: Բայց քրիստոնեայք ընդհանրապէս հեթանոսաց դարձին աւելի հետամուտ են: Հրէից դարձը մեծապէս կարգելուի այն ծանր հալածանաց պատճառաւ, որոց կենթարկուին հրեայ նորագարձք իւրեանց ժողովրդեան կողմանէ և երբեմն հարկ կը լինի նոցա պաշտպանութեան համար հոգալ երբ մեզ յարիլ կը համոզուին:

Հաւանական կը թուի որ անգլիախօս մարդիկ աւելի յարմարութիւն ունին զանոնք շահելու քան այլք, և թէպէտ հրեայ նորագարձք այն առաւելութիւնն ունին որ իւրեանց ժողովուրդը լաւ կը ծանաչեն, սակայն այն մեծ թերութիւնն ևս ունին որ հրեայք սաստիկ նախապաշարեալ ընդդէմ նոցա, որ իրենցմէ բաժանուելու են ի սէր Բրիտոսի:

Աւելի լաւ կը թուի և՛ հրեայ հեթանոս նորագարձներ գործածել այս պաշտօնին մէջ:

Մահմեդականաց քարոզելու համար շատ զգուշաւոր պատրաստութեան պէտք կայ: Այս գործով պարագոյք պարտ են նոցա բնաւորութիւն, նոցա պատմութիւն և նոցա դաւանութիւն ուսումնասիրել:

Մահմեդականաց հետ բանակցելու միջոցին ամենամեծ զգուշութիւն պէտք է, արդարութեամբ վարուելու համար, նոցա դաւանութեան մէջ գտնուած բարին պէտք է լիովին ընդունել և գործածել իբրեւ հիմն որոյ վերայ քրիստոնէական ճշմարտութեան շէնքը կառուցուի: Սոքա մինչ ցարգ յոյժ կամակոր գտնուած են քրիստոնէական հաւատոյն հակառակելով, բայց այժմ կը թուի թէ աւելի զիւրացած է նոցա խիղճերին մօտենալու գործը:

Այժմ աւելի զիւրին է նոցա համար մեզ յարիլն քան թէ յառաջ ժամանակներ: Տեղ տեղ այն մոլեռանդութիւնը, որ նոցա զօրավիգն էր, տեղի տալու նշաններ ցոյց կը տայ: Հնդկաստանի մէջ քրիստոնեայ և մահմեդական հաւատար ասպարէզի մէջ կը զբառնուին, և մահմեդական մը կարող է քրիստո-

նեայ դառնալ առանց իւր կեանքը վտանգի ենթարկելու: Երեւի նոցա զիմելու վայրկեանը հասած է, և նոցա զիմելու պաշտօնը մասնաւորապէս մեզ յանձնուած է: Առ այս հարկ է, որ սոյն նպատակաւ պատրաստուած մարդիկ գործ ածենք այս պաշտօնին: Այսպիսի մարդոց աշխատութիւնք կարի արդիւնաբեր կարող են լինել, եթէ սկսեն, որպէս Դէյլի, Լըքնան, Հայդարաբադ (Դեկան): Եւրոպայի մարդիկ գտնել և ի գործ խրախուսել, օրինաւոր դպրոցաց մէջ հիմնական կրթութիւն տալ նոցա, և առաքել, ոչ երբեք միայնակ, այլ ըստ կարելոյն խումբ խումբ, կը թուի մեզ լինել ամենալաւ միջոցն ընդհանուր մահմեդական հասարակութեան հետ վարուելու:

Աշխարհիս միւս կրօններ ըստ իւրաքանչիւրի յատկութեան տարբեր միջոցների պէտք ունին:

Եւրոպայի կրօնք թէ պիտի աշխատենք նորագարձից Տոհմային եկեղեցիք կարելոյն չափ փութով զարգացնել, բայց այս մասին զգուշութեամբ ընթալու պէտք կայ: Շատ կարեւոր է սկզբէն նորագարձներին լաւ հասկացնել, որ իւրեանց սեփական եկեղեցին է և ոչ թէ օտար եկեղեցի է, և այս պատճառաւ նոցա ևս տեղ տալու է տեղային վարչութեան մէջ, որպէս և ի նոցանէ տուրք պահանջելու ի նպաստ այն մարմնոյն, որոյ հետ միացեր են: Բայց նոցա բոլորովին անկախ վարչութիւն տալէ առաջ պէտք է սպասել մինչև նոքա իւրացնեն պարտաճանաչութեան այն աստիճանը, որ զնոսա ուղիղ ճանապարհի մէջ պահելու համար անհրաժեշտ է:

Սոքա պէտք է նախ ուսանին իւրեանց առօրեայ կենաց մէջ ի հանդէս ածել Աւետարանի վեհ բարոյական աստիճանն, և պէտք է ուսանին իւրեանց հոգեւորական աստիճանը պահպանելու տիեզերական պարտաւորութիւն: Ոչինչ պարտաւորութիւն պիտի դրուի նոցա վրայ, որ հաւատոյ էութեան մի մասն չի կազմեր կամ կաթողիկէ եկեղեցւոյ օրինաց չի պատկանիր, բայց պէտք է ստեպ նոցա առաջը դրուի կաթողիկէ հաւատն իւր լրութեամբը պահպանելու, որպէս և կաթողիկէ եկեղեցւոյ հետ ի միութեան մնալու կարեւորութիւն: Այս միութիւն պէտք է մշակուի

նախ իւրաքանչիւր վիճակի մէջ. և ապա երբ եկեղեցւոյ զաւակունք մէկ վիճակէ մի ուրիշ վիճակ կը ծանապարհորդեն, յանձնարարական նամակներ պիտի տանին իւրեանց հետ ուղղեալ, որոց որ այգպիսի ծանապարհորդաց հոգեւոր բարեւաւութեան համար փոյթ ունին:

Արտաքին առաքելութեանց գործն կարելի է որ երբեմնապէս առերեւոյթ ընդհարումներ յառաջ բերէ մեր եկեղեցւոյ այլ և այլ ձիւղերու միջև: Յայսպիսի դէպս խնամ տանելու է, որ որքան հնար է երկու եպիսկոպոսաց միեւնոյն վիճակի մէջ իրաւասութիւն բանեցնելու անպատահելութեան առաջն առնուի, և ձեռնհաս սինողք պարտին, ըստ մեր դատողութեան, կանոններ յօրինել կամ որոշումներ ընդունել այս նպատակին հասնելու համար:

Ուրուրեք այս օրինաց դէմ յանցանք գործուած է, փոյթ տանելու է առժամապէս խնդիրը կարգի դնել: Յամենայն դէպս մեր կարծիքն է, որ երբ մի նոր արտաքին առաքելութեան վերաբերելի եպիսկոպոսական վիճակ հաստատելու ղիտաւորութիւն լինի, ծանուցում յղելու է բոլոր մետրապօլիտներին և վիճակաւոր եպիսկոպոսաց որ և է գործնական քայլ առնելէ յառաջ:

Մեր պարտք կը համարենք հռչակել թէ արտաքին առաքելութեան ասպարէզին մէջ ուրուրեք մեզ հետ հաղորդակցութիւն չունեցող քարոզչաց աշխատութիւն արտաքոյ կարգի հոգեւոր օրհնութեամբ կը պսակուին, առանձին պարտաւորութիւն կը կայանայ մեր վերայ տեղի չտալ, որքան որ կարելի է առանց սկզբունք զոհելու, որ և է արդելաօրթ ընթացքի մը ընդդէմ «միութեան հոգւոյն» բնական զարգացման և յայտնութեան, որ պիտի միշտ Բրիտոսի եկեղեցւոյ նշանաբանը լինի:

Ի վերջոյ կը յանձնարարենք ի հետազօտութիւն մեր բոլոր եկեղեցեաց մասնաժողովոյն արտաքին առաքելութեանց վրայ պատրաստուած տեղեկագիրն ի մասին յարաբերութեան քարոզիչ եպիսկոպոսաց և քահանայից ընդ քարոզչական ընկերութեանս:

Արդ ասացինք, ինչ որ ունէինք ասելու:

Մեր ամբողջ խորհրդածութեանց միջոցին աշխատեցանք շարունակ ի մտի պահել այն մեր գործը յոր մենք զբաղեալ էինք և ներկայութիւն Տեառն և Վարդապետին մերոյ ընդ մեզ, որ այս գործ մեզ յանձնեց: Միմեանց և ի սփիւռս աշխարհի գտնուող մանկանց եկեղեցւոյ խրատելու ջանքն զմեզ զբաղեցնէ մօտեցուցած է Նմա, Որում ծառայել կաշխատինք: Կը մաղթենք ի սրտէ, որ ինչպէս Նա մեզ հետ եղած է մեր խորհրդակցութեանց միջոցին, նոյնպէս լինի մեզ հետ յամենայն ժամ, երբ կը ջանանք կեալ և գործել բարեպաշտութեան նոյն հոգւով: Մենք զիտենք, որ առանց անոր ոչինչ կարենք գործել, և կաղօթենք, որ այս ղիտութիւն մեր մտքեր անգաղար բարձրացնէ առ Նա ինքն, և ներշնչէ մեր գործ նախանձայուղութեամբ և աշխուժիւ, խոնարհութեամբ և անձնուիրութեամբ, որ Նորա ճշմարիտ աշակերտաց յատկանիշներն էին, որպէս զի մենք ամենեքին կարենանք բնակիլ ի նմա և ընդունիլ Նորա սիրոյ խոստում բնակութեան ի մեզ:

Ստորագրեալը ի ղիմաց ժողովոյ

Փ. ՔԱՆՏՈՒԱՐ

Կ. Ճ. ԳԼՈՍՏԷՐ, ԳԻՆԱՆԱԿԵՐ

ՌԱՆԴԱԼ ՌԻՆՏԵՆ, { Եպիսկոպոսական
Գ. Ռ. ԲԱԳԵԼ ՌԻԷԼ, { Ատենադպիր:

Փ. Ռ. ՊԷՆԷՅԱԳԻՐ, Վ. Օ. Աշխարհական Ատենադպիր:

Յուլիս 31, 1897,

Թարգմ. Թորոս քահ. Զուղայեցի.